

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Філологічний факультет

Кафедра філософії та культурології

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Декан філологічного факультету

/проф. Борис БУНЧУК/

“10.05.2024” серпень 2024 року

РОБОЧА ПРОГРАМА
навчальної дисципліни

КУЛЬТУРА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

обов'язкова

Освітньо-професійна програма «Культурологія»

Спеціальність 034 Культурологія

Галузь знань 03 Гуманітарні науки

Рівень вищої освіти перший (бакалаврський)

філологічний факультет

Мова навчання українська

Чернівці 2024 рік

Робоча програма навчальної дисципліни Культура європейського Середньовіччя складена відповідно до освітньо-професійної програми «Культурологія», спеціальності 034 Культурологія, першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, затвердженої Вченою радою Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (Протокол № 5 від «27» квітня 2022 р.).

Розробник: **Чікарькова Марія Юріївна**, доктор філософських наук, професор кафедри філософії та культурології

Викладач: **Чікарькова Марія Юріївна**, доктор філософських наук, професор кафедри філософії та культурології

Погоджено з гарантом ОП і затверджено на засіданні кафедри філософії та культурології

Протокол № 1 від «12» серпня 2024 року

Завідувач кафедри філософії та культурології

(підпис)

Ольга РУПТАШ

Схвалено методичною радою філологічного факультету

Протокол № 1 від «12» серпня 2024 року

Голова методичної ради філологічного факультету

(підпис)

Алла АНТОФІЙЧУК

Пояснювальна записка

Мета навчальної дисципліни — вивчення основних особливостей і характеристик культурної спадщини європейського Середньовіччя як цілісного соціокультурного комплексу через її прояви у сфері релігії, науки, освіти, політики, мистецтва.

Завдання курсу:

- ознайомлення студентів з історією формування та функціонування терміну «Середньовіччя» та відповідних індикаторів у культурі;
- окреслення хронологічних та географічних меж даного явища (зокрема в аспекті подолання європоцентризму та формування уявлення про локальне місце християнської цивілізації в контексті індо-буддійської, ісламської тощо);
- виявлення ролі і значення у формуванні європейської культурної традиції;
- висвітлення питомої ваги та масштабу впливу християнського вчення в середньовічному світі та різноманітності форм його реалізації у культурі різних країн;
- формування уявлення про те, що християнська етика стає в цю пору одним з фундаментальних критеріїв рівня цивілізованості суспільства;
- усвідомлення реального масштабу впливу християнства на історію світової культури;
- осмислення проблемності традиційної диференціації середньовічної культури на церковну, лицарську та карнавально-народну;
- розуміння особливостей трансформації традиційного національного життя в умовах релігійної глобалізації Середньовіччя та формування почуття цінності будь-якої людської особистості незалежно від її соціального статусу;
- опанування особливостей перших загальноєвропейських стилів, розуміння їхньої специфіки у різних європейських країнах та впливу на подальший розвиток культури.

У результаті вивчення курсу студенти повинні знати:

- основний корпус сакральних та світських текстів, у яких закарбувалися уявлення Середньовіччя про світоустрій та природу людини;
- понятійно-категоріальний апарат, пов'язаний з різними аспектами культури Середньовіччя (релігійного, політичного, мистецького тощо);
- основні етапи розвитку та базові положення провідних наукових досліджень у сфері культури Середньовіччя;
- основні типи середньовічної культуротворчості, їхні досягнення та прорахунки;
- проблеми історичного та сучасного співвідношення теології з іншими сферами наукового пізнання, їхні витоки, форми прояву та шляхи розв'язання проблемних ситуацій;
- політично-правові, морально-етичні, науково-освітні та літературно-мистецькі аспекти середньовічної культури, їхній вплив на культуру сьогодення.

Вміти:

- характеризувати культурну систему християнського Середньовіччя та специфіку її рецепції в культурі різних епох;
- розпізнавати різницю між християнським антропоцентризмом і гуманістичним;

- аналізувати культурні пам'ятки Середньовіччя зі врахуванням трансформації їх змісту в плинні історичної рецепції та змін у сфері науково-дослідницької методології;
- здійснювати ідентифікацію середньовічного світовідчуття в різноманітних формах культурної творчості.

Програмні результати:

- знати та розуміти теоретичні підходи до визначення культури, її проявів та форм існування (ПРН 4);
- збирати, упорядковувати та аналізувати інформацію щодо культурних явищ, подій та історико-культурних процесів (ПР5);
- розуміти чинники культурної динаміки, принципи періодизації культурних процесів, їх специфічні риси та характеристики (ПР7);
- інтерпретувати культурні джерела (речові, друковані, візуальні, художні) з використанням спеціальної літератури та визначених методик, аргументовано викладати умовиводи щодо їх змісту (ПР8).

У результаті вивчення дисципліни формуються наступні *загальні та фахові компетенції*:

ЗК 1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК 2. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК 3. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК 7. Здатність працювати автономно.

ЗК 12. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ФК.1. Здатність презентувати результати професійної діяльності в усній та письмовій формі, надавати відповідну аргументацію.

ФК 2. Здатність визначати ступінь цінності та унікальності об'єктів культури в українському та міжнародному контекстах.

ФК 3. Здатність критично аналізувати культурні явища та процеси з використанням загальнонаукових та спеціальних наукових методів.

ФК 4. Здатність розуміти та інтерпретувати джерела культури (писемні, речові, візуальні) з урахуванням різних контекстів (історичного, соціального, антропологічного, політичного, релігійного, екологічного тощо).

ФК 5. Здатність використовувати різноманітні джерела інформації та методологічний апарати культурології для виявлення, аналізу культурних потреб суспільства.

ФК 9. Здатність оцінювати матеріальну та духовну цінність об'єкта культурної спадщини різних історичних періодів та географічних ареалів.

Опис змісту робочої програми навчальної дисципліни

Загальна інформація

Назва навчальної дисципліни – Культура європейського Середньовіччя										
Форма навчання	Рік підготовки	Семестр	Кількість			Кількість годин				Вид підсумкового контролю
			кредитів	годин	змістових	лекції	практичні	самостійна робота	Індивідуальні заняття	
денна	2	3	4	48		28	15	105		іспит

Структура змісту навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Теми лекційних занять	Змістовий модуль 1. Передумови формування середньовічної культури											
Тема 1. Особливості середньовічної культури 1. Хронологічні рамки Середньовіччя. 2. Зміна наукової парадигми у вивченні феномену Середньовіччя. 3. Сакралізація як провідна тенденція епохи.	14	2	2			10						
Тема 2. Інтелектуальний пошук епохи Середньовіччя 1. Вплив християнства на розвиток науки та освіти Середньовіччя. 2. Теоцентризм філософії Відродження.	12	2	2			10						
Тема 3. Естетика Середньовіччя 1. Від античності до Середньовіччя: зміна естетичної парадигми. 2. Основні принципи естетики Середньовіччя.	14	2	1			10						

3. Роль канону у сакральному мистецтві.												
Разом за ЗМ1	40	6	5			30						
	Змістовий модуль 2 Основні етапи розвитку культури Середньовіччя											
<i>Тема 1. Культура Візантії</i> 1. Соціокультурні передумови розвитку візантійської культури. 2. Основні етапи розвитку культури Візантії. 3. Вплив візантійської культури на Західну та Східну Європу.	14	2	2			20						
<i>Тема 2. Лицарська культура</i> 1. Причини виникнення лицарства. 2. Світське лицарство та духовно-лицарські ордени. 3. Формування куртуазної культури.	14	2	2			10						
<i>Тема 3. Дороманська культура</i> 1. Велике переселення народів та утворення варварських королівств. 2. Феномен Каролінгського Відродження: причини виникнення та здобутки. 3. Специфіка варварського мистецтва. 4. Розвиток західноєвропейських мистецтв у дороманський період.	16	4	2			10						
<i>Тема 4. Романська культура</i> 1. Проблемність терміну «романська культура». 2. Романський стиль як перший загальноєвропейський стиль.	13	2	2		1	15						

3. Новації в архітектурі та їх причини.												
4. Романський живопис та скульптура.												
5. Розвиток літератури, театру та музики у романську добу.												
6. Декоративно-прикладне мистецтво романського стилю.												
<i>Тема 5. Готична культура</i>												
1. Готичний стиль: етапи його розвитку та особливості												
2. Архітектура як провідний вид мистецтва.												
3. Регіональні особливості розвитку готики (Франція, Німеччина, Англія тощо).	13	2	2		1	20						
4. Вплив готики на подальший розвиток європейської культури.												
Разом за ЗМ 2	42	14	10		3	65						
Усього годин	153	28	15		3	105						

Тематика практичних занять

№	Назва теми (завдання)	Кількість годин
1	Культура Середньовіччя: хронологія, ключові ознаки, наукові підходи до вивчення	2
2	Інтелектуальний пошук епохи	2
3	Естетичні принципи середньовічного мистецтва	1
4	Культура Візантії: етапи розвитку та особливості	2
5	Куртуазний культура: засади формування та форми прояву	2
6	Особливості розвитку дороманської культури	2
7	Романська культура: монументальність і простота	2
8	Готика: експресивність та витонченість	2

Самостійна робота студента

№	Завдання для самостійної роботи	Кількість годин
1	Візантійська іконографія	15
2	Літературні жанри Середньовіччя	20
3	Вплив християнства на соціально-політичну ситуацію у середньовічній Європі	20

4	Розвиток середньовічної книжкової мініатюри	25
5	Техніки середньовічного живопису	25

Індивідуальні завдання та ІНДЗ

Під час вивчення дисципліни студент має право виконати одне науково-дослідницьке завдання, яке дає можливість покращити загальний бал. Завдання оцінюється максимально у 5 балів. Його тематика попередньо узгоджується з викладачем. Форма ІНДЗ – виступ на практичному занятті (5-7 хв.) з обов’язковим цитуванням наукової літератури (не менше 4-5 позицій). Альтернативна форма виконання ІНДЗ – підготовка тез для участі у конференції (тематика доповіді повинна відповідати тематиці дисципліни).

№	Назва теми/ кількість балів/форма контролю	Кількість годин
1	Роль монастирів у збереженні та розвитку знань у добу Середньовіччя	
2	Лицарський кодекс честі: ідеали та реальність	
3	Символіка середньовічної архітектури: від романського стилю до готики	
4	Духовна музика Середньовіччя: розвиток григоріанського хоралу	
5	Середньовічний театр: витоки, жанри, специфіка	
6	Середньовічна їжа та кулінарні традиції: від селянського столу до королівських бенкетів	
7	Антична та середньовічна культура: точки дотику та відторгнення	
8	Розваги та свята у середньовічному суспільстві	

Контроль та оцінювання навчальних досягнень студентів у процесі вивчення навчальної дисципліни

Види та форми контролю

Формами поточного контролю є усна чи письмова (тестування, есе, реферат, творча робота) робота, відповідь студента, створення цифрового контенту по темі та ін.

Формою підсумкового контролю є іспит.

Засобами оцінювання виступають:

- контрольні роботи;
- стандартизовані тести;
- проекти (наскрізні проекти; індивідуальні та командні проекти; дослідницько-творчі та ін.);
- реферати;
- есе;
- створення інфографіки, інтелект-карти та словникової статті на задану тему;
- презентація на задану тему;
- доповідь на науковій конференції.

**Перелік питань для самоконтролю й контролю навчальних досягнень студентів
з навчальної дисципліни**

1. Визначте вклад Августина Аврелія у середньовічну філософію.
2. Визначте вплив християнства на формування світоглядної парадигми в середньовічному соціумі.
3. Визначте жанрові особливості середньовічної літератури.
4. Визначте причини та наслідки Великого переселення народів.
5. Визначте характерні особливості куртуазної культури.
6. Визначте характерні риси середньовічної культури.
7. Дайте загальну характеристику розвитку середньовічного театрального мистецтва.
8. Дайте характеристику єретичним вченням доби Середньовіччя.
9. Дайте характеристику основним етапам розвитку середньовічної філософії.
10. З'ясуйте витоки лицарської культури.
11. З'ясуйте вклад античної традиції у становлення середньовічної культури.
12. З'ясуйте внесок Алкуїна в діяльність Палатінської академії.
13. З'ясуйте вплив Хрестових походів на середньовічну культуру.
14. Назвіть і класифікуйте джерела по середньовічній культурі.
15. Назвіть причини виникнення середньовічних університетів. Охарактеризуйте їх роль для розвитку міст.
16. Окресліть історію виникнення та особливості куртуазної культури.
17. Окресліть ключові ідеї середньовічної філософії. Проілюструйте їх конкретними прикладами з вчень філософів (богословів) епохи.
18. Окресліть основні здобутки середньовічної культури у сфері образотворчого мистецтва.
19. Окресліть основні підходи до осмислення поняття «середні віки». Проаналізуйте хибність концепції сприйняття Середньовіччя як «темних віків».
20. Окресліть основні постулати християнства та наслідки Великого Розколу для розвитку середньовічної культури.
21. Окресліть причини виникнення лицарства та охарактеризуйте лицарський ідеал.
22. Опишіть соціальну роль рицарства в середньовічній Європі.
23. Охарактеризуйте естетичні теорії Середньовіччя.
24. Охарактеризуйте Константинополь як культурний центр Візантії.
25. Охарактеризуйте основні наукові відкриття, зроблені у добу Середньовіччя.
26. Охарактеризуйте особливості готичного стилю та форми його прояву у різних видах мистецтва.
27. Охарактеризуйте повсякденну культуру середньовічної Європи.
28. Охарактеризуйте поняття «двовір'я» у добу Середньовіччя. Проілюструйте його прояви у мистецтві.
29. Охарактеризуйте специфіку книжкової мініатюри Середньовіччя.
30. Охарактеризуйте феномен «Каролінгського відродження», причини його виникнення та основні здобутки.
31. Проаналізуйте вчення філософські ідеї П. Абеляра.
32. Проаналізуйте два напрямки схоластики: номіналізм і реалізм.
33. Проаналізуйте зв'язок лицарської та церковної культури доби Середньовіччя.

34. Проаналізуйте організацію навчального процесу в середньовічній Європі.
 35. Проаналізуйте особливості, структуру та типи середньовічної освіти.
 36. Проаналізуйте причини занепаду римо-еліністичної цивілізації.
 37. Проаналізуйте розвиток середньовічної музики.
 38. Проаналізуйте символізм готичного собору.
 39. Проаналізуйте специфіку варварського мистецтва.
 40. Проаналізуйте теоретичні засади руху іконоборців і іконошанувальників.
- Продемонструйте наслідки цієї боротьби для розвитку образотворчого мистецтва.
41. Проаналізуйте феномен ченця-воїна (*militias Christi*).
 42. Проаналізуйте філософію Томи Аквінського.
 43. Розгляньте навчальний процес підготовки рицаря: сім чеснот доблесті.
 44. Розгляньте основні етапи розвитку культури Візантії та її вплив на середньовічну культуру.
 45. Розгляньте сакралізацію як провідну тенденцію доби Середньовіччя та проілюструйте її вплив на усі сфери культури.
 46. Розгляньте соціальну роль духовенства в середньовічній Європі.
 47. Розгляньте стилістичні особливості дороманської архітектури.
 48. Розкрийте історію виникнення терміну «Середньовіччя» та етапи розвитку середньовічної культури.
 49. Розкрийте особливості готичного стилю в архітектурі.
 50. Розкрийте особливості романського стилю.
 51. Розкрийте особливості середньовічного декоративно-прикладного мистецтва.
 52. Розкрийте структуру середньовічного суспільства та концепцію влади у цю добу.
 53. Співставте світську та сакральну архітектуру доби Середньовіччя.
 54. Співставте феномен світського лицарства та духовно-лицарських орденів.

Індивідуальна траєкторія здобувача вищої освіти у процесі вивчення навчальної дисципліни – участь у неформальній/інформальній освіті

Здобувач освіти має право на зарахування результатів неформальної освіти як частини результатів навчання протягом вивчення дисципліни. Це може бути зроблене на основі проходження онлайн-курсу (одного з рекомендованих в «Інформаційних джерелах» або іншого, обраного студентом, але за попередньою узгодженістю з викладачем) або участі у науково-практичній конференції.

зарахування результатів неформальної (інформальної) освіти здійснюється згідно положення «Про визнання результатів навчання, отриманих у формальній, неформальній та/або інформальній освіті у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича» та рішення кафедри (на основі аргументування викладача, що тематика семінарів, вебінарів, воркшопів, тренінгів, у яких взяв участь студент підтверджується сертифікатом, програмою, а також відповідає змісту навчальної дисципліни (окремій темі або змістовому модулю тощо).

Критерії оцінювання результатів навчання (з навчальної дисципліни) на підсумковому контролі

Підсумкова оцінка, як показник результатів вивчення навчальної дисципліни, складається із сумарної кількості балів за поточне оцінювання – **60 балів** та підсумкового модуль – контролю (екзамен) – **40 балів**, за **100-бальною університетською шкалою**.

Курс «Культура європейського Середньовіччя» вивчається протягом семестру та складається з двох теоретичних та одного підсумкового модулю.

Кожний теоретичний модуль оцінюється в 30 балів, відповідно протягом семестру студент може набрати максимально 60 балів (30+30). Окрім цього, студент може виконати індивідуальне науково-дослідницьке завдання, що оцінюється від 1 до 5 балів.

Підсумковий модуль оцінюється у 40 балів. Він складається з двох форм роботи: теоретичної та практичної (тестові завдання). Теоретичний блок складається з двох питань, що підсумовують вивчений матеріал та за умови успішного розкриття кожне питання може бути оцінене у 15 балів. Практичний блок складається з 2 тестових завдань, що являють собою закриті тести (по 5 балів кожний). Тести виконуються у письмовому режимі одразу після теоретичної відповіді, а не на місці підготовки.

За умови успішної роботи у межах двох теоретичних модулів, виконання всіх форм роботи на підсумковому контролі, студент має можливість за результатами навчання з курсу отримати 100 балів.

Підсумкова кількість балів після закінчення вивчення навчальної дисципліни переводиться в оцінку за національною системою та шкалою ECTS. При виставленні загальної оцінки враховуються наступні критерії:

«A» ставиться у разі, якщо студент:	– постійно готувався до занять згідно з програмою дисципліни; – глибоко та всебічно розкривав зміст питань, використовуючи додаткову літературу; – показав уміння формулювати висновки, узагальнювати та аналізувати навчальний матеріал; – продемонстрував уміння формулювати власну точку зору та аргументовано доводити її; – переконливо та логічно викладав матеріал, проявляв творчий підхід до виконання індивідуального науково-дослідницького завдання; – належним чином виконував завдання для самостійної роботи; – допускав при усних відповідях та тестуванні окремі незначні неточності; – добре виконав завдання модульного контролю.
«B» ставиться у разі, якщо студент:	– розкривав згідно з програмою дисципліни зміст питань, використовуючи додаткову літературу; – робив узагальнення та висновки з окремих питань; – виконував завдання для самостійної роботи; – при усних відповідях не завжди повно й аргументовано викладав матеріал, а при тестуванні мали місце окремі неточності;

	– не проявив творчий підхід до виконання індивідуального науково-дослідницького завдання; – добре виконав завдання модульного контролю.
«С» ставиться у разі, якщо студент:	– розкривав згідно з програмою дисципліни зміст питань, але недостатньо й не завжди використовував додаткову літературу; – формулював висновки з окремих питань практичних занять; – не проявляв належної активності на практичних і семінарських заняттях; – брав участь у виконанні індивідуального науково-дослідницького завдання, але продемонстрував недостатній рівень наукової культури; – виконав завдання модульного контролю, але допускав окремі неточності при усних відповідях, тестуванні.
«D» ставиться у разі, якщо студент:	– відповідав на окремі питання, які обговорювалися; – формулював висновки з окремих питань; – при підготовці до практичних занять майже або й зовсім не використовував додаткову літературу; – не проявляв активності на практичних заняттях; – частково виконав завдання для самостійної роботи; – не виконав належним чином індивідуальне науково-дослідницьке завдання; – при виконанні завдань модульного контролю допустив багато неточностей або декілька грубих помилок.
«E» ставиться у разі, якщо студент:	– відповідав на окремі питання, які обговорювалися; – допускав численні неточності при усних відповідях, демонструючи лише репродуктивний рівень засвоєння навчального матеріалу без його осмислення, – не вмів сформулювати свою позицію, проаналізувати або порівняти різні точки зору на проблему; – недостатньо використовував основну літературу й майже бо зовсім не використовував додаткову; – не проявляв активності на практичних заняттях, старанності при виконанні завдань для самостійної роботи; – виконав окремі завдання для самостійної роботи; – не виконав належним чином індивідуальне науково-дослідницьке завдання; – погано виконав завдання модульного контролю, з численними помилками та неточностями.
«Fx» ставиться у разі, якщо студент:	– поверхнево розкривав зміст питань, які розглядалися; – допускав суттєві помилки при усних та письмових відповідях; – поверхнево ознайомився з рекомендованою літературою; – частково виконав завдання для самостійної роботи; – не проявляв активності на практичних заняттях; – допускав принципові помилки під час виконання завдань; – не виконав завдання модульного контролю.
«F» ставиться у разі, якщо студент:	– поверхнево розкривав зміст питань, які розглядалися; – допускав суттєві помилки при усних та письмових відповідях, тестуванні; – не ознайомився з рекомендованою літературою; – не виконав завдання для самостійної роботи; – не виконав індивідуальне науково-дослідницьке завдання; – не проявляв активності на практичних заняттях; – на підсумковому занятті не вміє відтворити зміст окремих питань,

	передбачених програмою дисципліни; – не виконав завдання модульного контролю.
--	--

Набрана студентом кількість балів є основою для виставлення оцінки за національною шкалою та шкалою ECTS.

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ЄКТС	
	Оцінка (бали)	Пояснення за розширеною шкалою
Відмінно	A (90-100)	відмінно
Добре	B (80-89)	дуже добре
	C (70-79)	добре
Задовільно	D (60-69)	задовільно
	E (50-59)	достатньо
Незадовільно	FX (35-49)	(незадовільно) з можливістю повторного складання
	F (1-34)	(незадовільно) з обов'язковим самостійним повторним опрацюванням освітнього компонента до перескладання

Методи та освітні технології навчання

Під час вивчення дисципліни здобувачі вищої освіти засвоюють матеріал завдяки репродуктивним і інтерактивним методам:

- метод тестування (дає змогу перевірити рівень засвоєння матеріалу та виявити прогалини в знаннях);
- робота з наочним матеріалом (аналіз художніх робіт митців епохи Середньовіччя, перегляд відеофільмів з подальшим їх обговоренням);
- метод проблемного навчання (обговорення ключових історико-культурних проблем доби);
- інтерактивні лекції (включають елементи опитувань, творчих завдань і міні-дискусій, які залучають студентів до активного обговорення теми);
- проєктний метод (розробка студентами мультимедійних презентацій, підготовка доповідей тощо);
- кейс-метод (робота над конкретними культурними чи історичними кейсами: аналіз впливу флорентійської школи на європейське мистецтво тощо);
- творчі завдання (створення власних есе, картин або міні-проєктів, натхнених естетикою Середньовіччя).

Політика академічної доброчесності

Освітня діяльність викладача та студента під час вивчення навчальної дисципліни ґрунтується на принципах співробітництва та академічної доброчесності. Очікується, що

роботи студентів будуть оригінальним дослідженням (міркуванням). При першому порушенні політики академічної доброчесності здобувач вищої освіти повинен перездати завдання (тему), при повторному порушенні – отримує 0 балів за модуль.

Рекомендована література

Основна

1. Абрамович С., Чікарькова М. Літературно-художня творчість європейського Середньовіччя // Культурологія. К.: Кондор, 2018. С. 302-336.
2. Європейське Середньовіччя: літературний флорилегіум / Упоряд. Б. Щавурський. Навчальна книга – Богдан, 220. 944 с.
3. Цебрій І. Освіта в соціокультурному просторі Середньовіччя. Полтава: ПОППО, 2007. 38 с.
4. Benton J. R. Art of the Middle Ages. Thames and Hudson, 2002. 320 p.
5. Bradley J. Medieval Horizons: Why the Middle Ages Matter. Vintage, 2024. 256 p.
6. Rosenwein B. H. A Short History of the Middle Ages. University of Toronto Press, 2023. 384 p.

Додаткова

1. Гіс Ф., Гіс Дж. Життя у середньовічному замку. Лабораторія 2024.
2. Демчук С. Доба постів і карнавалів. Як жили, пили і кохалися в Середньовіччі. Віхола, 2023. 336 с.
3. Середньовіччя. Варвари. Християни. Мусульмани. / За ред.. У. Еко. Х.: Фоліо, 2018. 704 с.
4. Середньовіччя. Замки. Торговці. Поети. / За ред.. У. Еко. Х.: Фоліо, 2018. 763 с.
5. Чікарькова М. Середньовічні витоки стріт-арту // Вісник Маріупольського держ. ун-ту. Сер.: Філософія, культурологія, соціологія. 2020. Вип. 19. С. 99–106.
6. Bauer S. W. The History of the Medieval World: From the Conversion of Constantine to the First Crusade. New York: W.W. Norton & Company, 2010. 768 с.

Інформаційні ресурси

15 винаходів, які дало нам Середньовіччя:
<https://www.youtube.com/watch?v=3thbhlr4S9M>
Мандрівка в Середньовіччя: <https://www.youtube.com/watch?v=IzK20bzVGMU>
Готичний храм і міста: <https://www.youtube.com/watch?v=5qckZqyPbOY>
Повна історія лицарства: <https://www.youtube.com/watch?v=7z6z0H70TS0>
Романський стиль: сила каменю і віри: <https://www.youtube.com/watch?v=gQc7FaiW1oo>
Середньовічні освіта й наука: https://www.youtube.com/watch?v=-WxugTj74_k
Християнська церква в V-XI столітті: <https://www.youtube.com/watch?v=mAdlvqntS58>
Часові межі християнського Середньовіччя: <https://www.youtube.com/watch?v=sxc0Y5D8tLU>
Як насправді жилося в Середньовіччі: <https://www.youtube.com/watch?v=q5Lh4EI9CS8&t=341s>

Курси на платформі Coursera:

Age of Cathedrals: <https://www.coursera.org/learn/age-of-cathedrals>

Arte Medieval: <https://www.coursera.org/learn/arte-medieval>

Magic in the Middle Ages: <https://www.coursera.org/learn/magic-middle-ages>

Roman Art and Archaeology: <https://www.coursera.org/learn/roman-art-archaeology>